

ПУБЛІЧНЕ ПРАВО; ПОЛІТИКА В СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Збирак Т. В.

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЗМІ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

УДК: 341.951 <https://doi.org/10.15330/apiclu.51.111-118>

Постановка проблеми. На сьогоднішній день засоби масової інформації (далі – ЗМІ) за своїм реальним впливом на думку суспільства посідають провідне місце. З огляду на це, Президентом України 8 листопада 2019 р. прийнято Указ «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави», у якому у сфері інформаційної політики передбачено прийняття законопроектів щодо врегулювання діяльності медіа в Україні, передбачивши, зокрема, положення щодо вимог та стандартів новин, механізмів запобігання розповсюдженню недостовірної, викривленої інформації, її спростування, заборони фізичним і юридичним особам держави-агресора володіти або фінансувати медіа в Україні, а також передбачити відповідальність за порушення законодавства про інформацію [1]. ЗМІ у своїй багатоманітності (радіомовлення, телебачення, друковані і електронні видання) є найважливішим засобом реалізації державної інформаційної політики. Право на свободу преси як одне з фундаментальних прав закріплено у багатьох міжнародних документах та законодавствах провідних країн світу. У зв'язку з цим дослідження гарантій незалежності є одним із ключових напрямів формування демократичного суспільства.

Мета дослідження. Метою статті є узагальнення гарантій незалежності ЗМІ в Україні та Європейському Союзі та окреслення тенденцій розвитку законодавства у окремих Європейських державах, спільних та відмінних рис.

Виклад основного матеріалу. Для побудови сучасної демократичної держави необхідне створення відкритих і незалежних засобів масової інформації. Потрібно зазначити, що важливим є не лише декларування свободи слова й інформації, а й установ-

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ

лення гарантій їхньої реалізації, закріплення певних умов і засобів, які забезпечують діяльність ЗМІ, існування свободи масової інформації та свободи слова.

Гарантії являють собою сукупність об'єктивних та суб'єктивних факторів, спрямованих на практичне забезпечення прав та свобод людини, на усунення будь-яких перешкод щодо їх повного і належного здійснення.

Головне призначення гарантій полягає у створенні необхідних умов для перетворення закріплених у законі прав і свобод з можливостей на реальність.

Вважаю, що питання гарантування комплексу прав щодо пошуку, збирання, отримання, передавання, виробництва й поширення інформації ЗМІ потрібно розглядати саме через призму поділу гарантій на нормативні, інституційні (організаційні) та процесуальний імунітет як різновид гарантій діяльності ЗМІ. Пропонуємо «гарантії діяльності ЗМІ» визначати як систему матеріальних, процесуальних норм та принципів, організаційних засобів і способів, умов та вимог, за допомогою яких забезпечуються права щодо пошуку, збирання, отримання, передавання, виробництва й поширення інформації ЗМІ. Далі, ураховуючи мету дослідження, варто більш детально розглянути саме нормативні гарантії діяльності ЗМІ відповідно до запропонованої нами класифікації. Отже, щодо нормативно-правових гарантій потрібно погодитися з думкою В.В. Середюк, що вони включають у себе сукупність правових норм, за допомогою яких забезпечуються реалізація та охорона комплексу прав, що входять до поняття свободи масової інформації. До них належать гарантії, закріплені в Конституції України й Законах України [2, с. 137].

Конституційні гарантії свободи ЗМІ – невід'ємна ознака демократичної системи ЗМІ. Конституційні положення є правовим підґрунтям гарантій свободи діяльності ЗМІ, що деталізується в Законах України: «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення та радіомовлення», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самовря-

дування в Україні засобами масової інформації», «Про інформаційні агентства» – а також в інших правових актах.

Вперше в історії правовідносин у Кримінальному кодексі України було введено статтю про «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів», де встановлено відповідальність за навмисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. Такі дії караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років. Уведення кримінальної відповідальності за перешкоджання законній діяльності журналістів було зумовлено необхідністю подальшого розвитку свободи слова відповідно до норм Конституції України, хоча випадки застосування ст. 171 КК України в інтересах преси є поодинокими [3, с. 11–13]. Продовжуючи розгляд нормативних гарантій, варто зазначити, що останнім часом спостерігається активізація законопроектної роботи, спрямованої на покращення гарантування діяльності ЗМІ, так як, незважаючи на гарантії вільної діяльності ЗМІ та всю їхню важливість, спостерігаються непоодинокі випадки щодо втручання в їхню діяльність, зокрема, через органи державної влади (правоохоронні, судові тощо).

На сьогодні Радою Європи, членом якої є Україна, прийнято більше ніж сто правових документів, спрямованих на врегулювання суспільних відносин у сфері друкованих ЗМІ [3], одним із останніх є Резолюція ПАРЕ «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» від 05 жовтня 2005 р. № 1466 (2005). Так, згідно з Резолюцією, для перетворення України на стабільну й

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ

заможну європейську демократію одним із необхідних кроків є реформування друкованих ЗМІ, заснованих органами державної влади та місцевого самоврядування, створення рівних умов діяльності для всіх ЗМІ. Згідно з п. 109 Доповіді ПАРЕ, виконання Україною обов'язків і зобов'язань реформування державних та комунальних друкованих ЗМІ може розглядатись як важливий елемент запровадження ринкових відносин у сфері масової інформації і розширення кола видань, вільних від політичного й економічного тиску. Як зазначено в Доповіді, існування в Укра-

їні державних ЗМІ є анахронізмом, що перешкоджає розвитку інформаційного суспільства в державі. Наявна система прямих і прихованих державних субсидій друкованим ЗМІ та пільг для їхніх співробітників спотворює умови ринкової конкуренції й дискримінує видання їхніх власників [4].

Гарантії незалежності органів регулювання мовлення забезпечуються перш за все системою їх формування. Призначення членів регуляторних органів здійснюється здебільшого за трьома основними напрямками: органами виконавчої влади або президентом; парламентом; за «змішаною» системою. Судова влада безпосередньо залучена до формування таких органів тільки в Австрії та Португалії. Разом з тим, для виконання відповідних обов'язків відібираються судді високого рівня [5, с. 395]. Досить слабо залучаються до формування регулятивних органів і суспільні організації та об'єднання. Громадськість бере участь в регулюванні комерційного мовлення Німеччини та Люксембурга, суспільного мовлення Німеччини, Ірландії та Кіпру, у консультативних органах Бельгії і Португалії. У більшості випадків юрисдикція органів регулювання поширюється на всю територію країни. Виключеннями є самостійні органи регулювання у кожній із земель Німеччини, в іспанській Каталонії. Окремими органами регулюється мовлення для франкомовної й фламандської громад Бельгії [3, с.310]. Дослідження Інституту відкритого суспільства визначило наступні завдання й функції органів регулювання мовлення:

- регулятивні функції (ліцензування, контроль);
- повноваження щодо застосування певних санкцій;
- управлінські завдання (зокрема, стосовно суспільного мовлення);
- розробка політики та законодавчих пропозицій; розподіл частот [6, с. 49].

Отже, за роки незалежності в Україні створено правові гарантії журналістської діяльності, що унаочнюється в Конституції України й інших законодавчих актах. Конституція та закони гарантують журналістам, що під час здійснення професійної діяльності вони можуть користуватися загально визнаними громадянськими правами і свободами, зокрема свободою думки та слова,

свободою совісті, свободою інтелектуальної діяльності, правами на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на результати своєї інтелектуальної та творчої діяльності, на вільне збирання, використання, поширення інформації тощо. Законодавство також містить норми, які, зважаючи на специфіку професійної діяльності журналістів, визначають їхні професійні права. Проте наявність широкої законодавчої бази гарантій свободи журналістської діяльності не означає, що всі правові норми, унаочнені в законодавстві, втілюються в практику. Між законодавчими нормами та практикою їх реалізації завжди існує певна, більша чи менша, відмінність. Множинність законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, які закріплюють конституційно-правовий статус ЗМІ, не завжди підтверджують їхню якість.

Згідно Законом України «Про телебачення і радіомовлення» втручання державних органів, органів місцевого, регіонального самоврядування, їх посадових осіб, об'єднань громадян, окремих громадян у творчу діяльність телерадіоорганізацій, а також цензура, як контроль за ідеологічним змістом передач, забороняється; контролюється лише зміст інформації, яка охороняється законом.

Виходячи з необхідності створення належних умов для незалежної творчої діяльності засобів масової інформації, відповідно до ст. 102 Конституції України Указом Президента України від 09.12.2000 №1323/2000 «Про додаткові заходи щодо безперешкодної діяльності засобів масової інформації, дальшого утвердження свободи слова в Україні» [6] постановлено за необхідне здійснити додаткові заходи щодо усунення обмежень, які перешкоджають зміцненню і розвитку інформаційної галузі, її інфраструктури, надання реальної підтримки діяльності журналістів та забезпеченню особливих норм їх захисту; сприяти створенню електронних друкованих засобів масової інформації, розширенню подання у міжнародній інформаційній мережі Інтернет об'єктивної політичної, економічної, правової, екологічної, науково-технічної, культурної та іншої інформації про Україну державною, англійською та іншими іноземними мовами, розширенню можливостей для доступу громадян через цю мережу до інформації, що подається в іноземних друкованих засобах масової інформації тощо.

Свобода преси – це (гарантоване) право або (гарантована) можливість вільно засновувати, видавати, редагувати, читати, розповсюджувати друковані засоби масової інформації на свій вибір, володіти, користуватися ними та публікуватися в них.

Висновки. Ставлення до свободи думки й слова простежується через систему гарантій, завдяки яким стає можливим їх безперешкодне здійснення, охорона від можливих протиправних посягань і захист від незаконних порушень. Адже мало лише декларування права на свободу думки й слова – важливим є встановлення певних гарантій їх реалізації, тобто закріплення певних умов та засобів, що забезпечують існування свободи слова й інформації в демократичному суспільстві. Без відповідних гарантій проголошені в Конституції та законах України права і свободи стають «пустим звуком».

1. *Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави.* Указ Президента України від 08.11.2019р. №837/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8372019-30389> (дата звернення: 15.11.2019).
2. Середюк В.В. Конституційне правове регулювання свободи масової інформації в Україні. Проблеми законності. Міжвідом. наук. зб. відп. ред. В.Я. Тацій. Х. Нац. юрид. акад. України. 2008. Вип. 98. С. 195–199.
3. *Журналістський фах: газетно-журнальне виробництво: навч. посіб.* Т.О. Приступенко, Р.В. Радчик, М.К. Василенко та ін. ; за ред. В.В. Різуна. 2-ге вид., перероб. і допов. К. Видав.-поліграф. центр «Київський університет». 2012. 352 с.
4. Прайс М. Телевидение, телекоммуникации и переходный период: право, общество и национальная идентичность. М. Изд-во МГУ. 2000. 334 с.
5. *Перспективы лицензирования телерадиовещания в России: правовой.* М. : Институт проблем информационного права, 2004. 480 с.
6. *Про додаткові заходи щодо безперешкодної діяльності засобів масової інформації, дальшого утвердження свободи слова в Україні.* Указ Президента України від 09.12.2000 №1323/2000 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1323/2000> (дата звернення: 12.11.2019).
7. Збирак Т.В. Проблеми адміністративно-правового забезпечення права на свободу слова в Україні та шляхи їх вирішення. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових

статей. Випуск 48. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2018. С.178-190.

Збирак Т.В. Правові гарантії незалежності ЗМІ в Україні та Європейському Союзі

Стаття присвячена аналізу правових гарантії незалежності ЗМІ в Україні та Європейському Союзі. Автор вважає, що гарантії являють собою сукупність об'єктивних та суб'єктивних факторів, спрямованих на практичне забезпечення прав та свобод людини, на усунення будь-яких перешкод щодо їх повного і належного здійснення. Автором обгрунтований поділ гарантії незалежності ЗМІ на нормативні, інституційні (організаційні) та процесуальний імунітет як різновид гарантії діяльності ЗМІ.

Ключові слова: незалежність ЗМІ, свобода ЗМІ, цензура, соціальний захист журналістів.

Збирак Т.В. Правовые гарантии независимости СМИ в Украине и Европейском Союзе

Статья посвящена анализу правовых гарантии независимости СМИ в Украине и Европейском Союзе. Автор считает, что гарантии представляют собой совокупность объективных и субъективных факторов, направленных на практическое обеспечение прав и свобод человека, на устранение любых помех по их полному и надлежащего. Автором обоснован разделение гарантий независимости СМИ в нормативные, институциональные (организационные) и процессуальный иммунитет как разновидность гарантий деятельности СМИ.

Ключевые слова: независимость СМИ, свобода СМИ, цензура, социальной защите журналистов.

Zbyrak T.V. Legal guarantees of media independence in Ukraine and the European Union

The article is devoted to the analysis of legal guarantees of media independence in Ukraine and the European Union. The author believes that safeguards are a set of objective and subjective factors aimed at the practical protection of human rights and freedoms, to eliminate any obstacles to their full and proper implementation. The main purpose of the safeguards is to create the necessary conditions for the transformation of the rights and freedoms enshrined in the law from possibilities into reality.

It has been established that press freedom should be regarded as a guaranteed right or a guaranteed opportunity to freely establish, publish, edit, read, distribute, publish, and publish print media of your choice.

The author substantiates the division of guarantees of media independence into normative, institutional (organizational) and procedural immunity as a kind of guarantees of media activity. Legal safeguards include a set of legal norms that ensure the realization and protection of a set of rights that are included in the notion of media freedom. Constitutional guarantees of media freedom are an integral feature of a democratic media system. Guarantees of independence of the broadcasting regulatory bodies are provided first and foremost by the system of their formation.

The author has determined that additional measures are necessary to eliminate the restrictions that impede the strengthening and development of the information industry, its infrastructure, providing real support to the activities of journalists and providing specific rules for their protection, expanding the possibilities for access of citizens through this network to information submitted in foreign printed media, etc. The guarantee of media independence is also the establishment of disciplinary, civil, administrative or criminal liability.

Keywords: media independence, freedom of the media, censorship, social protection of journalists.

Кернякевич-Танасійчук Ю.В.

АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО: БАГАТОЗНАЧНІСТЬ ПОНЯТТЯ

УДК 342.9

<https://doi.org/10.15330/apiclu.51.118-126>

Постановка проблеми. У ст. 1 Конституції України закріплено положення, що Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою [1], одним з ключових завдань якої є захист прав і свобод людини та громадянина, зокрема і в судовому порядку. Запорукою ефективного реалізації права на судовий захист є належний механізм функціонування судової системи, важливим елементом якої виступають адміністративні суди, які забезпечують здійснення адміністративного судочинства. Більше того, захист прав і свобод людини та громадянина за допомогою інструментів адміністративної юстиції є важливою гарантією захисту від порушень з боку органів державної влади та місцевого самоврядування «слабшої» сторони публічно-правових відносин – людини та громадянина.

Метою статті є визначення поняття адміністративного судочинства та окреслення аспектів, які розкривають його правову природу.

Виклад основного матеріалу. Як зазначається у ст. 55 Конституції України, права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1]. З огляду на цю конституційну норму О. Ф. Ситніков слушно зауважує, що саме адміністративне судочинство є способом реалізації